

След края на 70-те години понятието постмодерност излезе на интелектуалната сцена с цел да окачестви новото културно състояние на развитите общества. Появило се първоначално в архитектурния дискурс като реакция срещу международния стил, то много бързо бе мобилизирано, за да означава ту разклащането на абсолютните основи на рационалността и краха на големите идеологии на историята, ту мощната динамика на индивидуализация и плурализация на нашите общества. Надхвърляйки различните предложени интерпретации, се установи идеята, че става дума за едно по-различно, по-непринудено общество, далеч по-малко натоварено с очаквания за бъдещето. Възторжените виждания за историческия прогрес бяха последвани от по-къси хоризонти, от времевост, в която господства нетрайното и ефимерното. Смесвайки се с разрушените волунтаристки построения на бъдещето и съпътстващото тържество на консуматорските норми, центрирани върху живота в настоящето, постмодерният период сочеше настъпването на една небивала до този момент социална темпоралност, белязана от първенството на тук и сега.

Неологизмът „постмодерен“ имаше една заслуга: да открие смяната на курса, дълбоката реорганизация в начина на социално и културно функциониране на развитите демократични общества. Възход на масовата консумация и комуникация, западане на авторитарните и дисциплинарните норми, тласък на индивидуализацията, освещаване на хедонизма и психологизма, загуба

на вярата в революционното бъдеще, охладняване към политическите страсти и всякакъв тип активна борба: наистина трябваше да се даде име на удивителното преобразуване, което се разиграваше на сцената на богатите общества, освободили се от товара на големите футуристични утопии на встъпилата модерност.

В същото време обаче изразът „постмодерен“ беше двойствен, неудачен, да не кажем мъгляв. Всъщност оформяше се една модерност от нов вид, а не някакво нейно преодоляване. Оттук и закономерно проявилите се колебания на мястото на представката „пост“. Да добавим и следното. Преди двадесет години понятието „постмодерен“ даваше глътка въздух, внушаваше новото, едно значително раздвояване. Сега то някак смътно овехтява. Постмодерният цикъл се разгърна под знака на „свежото“ („cool“) отпускане на социалното; днес имаме усещането, че времената отново се втвърдяват, обременени от тъмни облаци. Преживяхме кратък момент на снижаване на социалните принуди и налагания, а ето че те пак излизат начело, макар и с нови черти. Във времето, когато шестват генетичните технологии, либералната глобализация и правата на човека, постмодерната марка се напука, изчерпа възможностите си да изразява света, който настъпва.

„Пост“ на постмодерното все още насочваше погледа към онова зад нас, обявено за мъртво, позволявайки да мислим, че е изчезнало, без да уточнява какво ще стане с нас, сякаш ставаше дума да запазим една новопридобита свобода в дирята на разпадащите се социални, политически и идеологически рамки¹. Това обясняваше

¹ Krzysztof Pomian, „Post- ou comment l'appeler?“, *Le débat*, № 60, 1990.

и неговия успех. Тази епоха е отминала. Хиперкапитализъм, хиперкласа, хипермоощ, хипертероризъм, хипериндивидуализъм, хиперпазар, хипертекст, какво още не е „хипер“? Има ли нещо още, което да не разкрива модерността, издигната до силата на най-високата степен? Обстановката на епilog бива последвана от едно съзнание за побег напред, за необузdana модернизация, направена от бързо нарастваща търговия, за икономически дерегулации, за технико-научно отрицване, чиито ефекти са колкото обещаващи, толкова и опасни. Всичко стана много бързо: птицата на Минерва известяваше раждането на постмодерното в мига, когато вече се набелязваше хипермодернизацията на света.

Макар модерността да не е умряла, присъстваме на нейния завършек, който се конкретизира в световния либерализъм, почти пълната комерсиализация на начините на живот, експлоатацията „до смърт“ на инструменталния разум, галопиращата индивидуализация. Дотогава модерността функционираше рамкирана или възпрана от цяла съвкупност противовеси, обратни модели и противоположни ценности. Духът на традицията продължаваше да трае в различни социални групи; половото разпределяне на ролите оставаше структурно неравно. Църквата запазваше силно влияние върху умовете; революционните партии обещаваха едно различно общество, освободено от капитализма и класовата борба; идеалът на Нацията оправдаваше висшата жертва на индивидите; Държавата администрираше множество дейности на икономическия живот. Ние вече не сме там.

Задействалото се общество е това, в което силите, противопоставящи се на демократичната, либерална и индивидуалистична модерност, не са вече структу-

риращи, където големите алтернативни цели са в упадък, където модернизацията не среща повече основни идеологически и организационни съпротиви. Не всички предмодерни елементи са се изпарили, но самите те функционират според една модерна, освободена от регулативност и институционализация логика. Дори класите и културите на класите биват приглушени в полза на принципа на самостоятелната индивидуалност. Държавата отстъпва, религията и семейството се приватизират, налага се пазарното общество: в битката остават единствено култът към икономическата и демократичната конкуренция, техницистичната амбиция, правата на индивида. В орбита е излязла втора, дерегламентирана и глобализирана модерна, без противоположност, абсолютно модерна, почиваща основно върху три градивни за самата модерна аксиоматики: пазара, техническата ефикасност, индивида. Имахме една ограничена модерна, ето че сме във времето на завършилата модерна.

В този контекст най-различни сфери стават място за изблик на крайности, отдадени на неограничена динамика, на хиперболична спирала¹. Свидетели сме на невероятното разрастване на финансовите и борсовите дейности, на ускорението в икономическите операции, извършвани вече в реално време, на феноменалния взрив в обемите на капиталите, намиращи се в обръщение на планетата. Отдавна вече консуматорското общество се афишира под знака на извънмерното, на изо-

¹ Върху крайността като фигура на ултрамодерността: Marc Augé, *Non-lieux*, Paris, Seuil, 1992; Jean Baudrillard, *Les stratégies fatales*, Paris, Grasset, 1983; Paul Virilio, *Vitesse et politique*, Paris, Galilée, 1977.

билието от стоки: това се увеличи още повече посредством хипермаркетите и все по-гигантските търговски центрове, предлагащи гама от преливащи продукти, марки и услуги. Всяка област представя масив, по някакъв начин нараснал в повече, несъразмерен, „извън границата“. Доказателство са техниките и начините, които главозамайващо преобръщат смъртта, храненето или раждането. Показват го също образите на тялото в хиперреалистичното порно; телевизията и нейните зрелища, разиграващи пълна прозрачност; галактиката Интернет и пороят на числените ѝ потоци: милиони сайтове, милиарди страници и шрифтове, които се удвояват всяка година; туризмът и неговите пълчища почиващи; градските агломерации и техните пренаселени, задъхващи се, разпъззели се мегаполиси. За борбата срещу тероризма и престъпността на улиците, в търговските центрове, обществения транспорт, фирмите вече са инсталирани милиони камери, електронни средства за наблюдение и идентифициране на гражданите: заемайки мястото на старото дисциплинарно-тоталитарно общество, на ход идва обществото на хипернаблюдението. Психотичната ескалация на „винаги повече“ се е намесила във всички сфери на колективното цяло.

Дори индивидуалните поведения са хванати в машината на крайното, както свидетелстват консуматорската треска, практиките на допинга, екстремните спортове, серийните убийци, булимията и анорексията, затлъстяването, натрапчивите състояния и зависимостите. Очертават се две противоположни тенденции. От една страна, индивидите повече от всякога се грижат за тялото си; обсебени от грижа за хигиена и здраве, се подчиняват на медицински и санитарни предписания. От друга страна, изобилстват индивидуалните пато-

логии, аномичните консумации, анархията в поведението. Хиперкапитализмът се удвоява в един откъснат хипериндивидуализъм, който си има собствени закони, понякога предпазлив и пресметлив, понякога разюздан, неуравновесен, хаотичен. Във функционалния свят на техниката нарастват дисфункционалните поведения. Хипериндивидуализмът не съвпада само с интериоризацията на модела *homo oeconomicus*, преследващ максимално осъществяване на собствените интереси в повечето сфери на живота (училище, сексуалност, продължаване на рода, религия, политика, синдикализъм), но и с разрушаването на старите форми на социално регулиране на поведението, с нарастващ прилив от патологии, смущения и крайности на поведението. Чрез действията си за техническа нормализация и социално разкрепостяване хипермодерната епоха произвежда в едно и също движение ред и безредие, независимост и субективна зависимост, умереност и извънмерност.

Първата модерност беше крайна заради посредството на идеологико-политическото; тази, която идва, е крайна отсам политическото, минавайки през технологиите, медиите, икономиката, урбанизма, консумацията, индивидуалните патологии. Почти навсякъде хиперболичните и субполитически процеси съставят новата физиономия на либералните демокрации. Не всичко функционира в крайност, но вече нищо не е пощадено – по един или друг начин – от логиките на екстремното.

Всичко става, сякаш сме минали от ерата „пост“ към ерата „хипер“. Ражда се едно ново общество на модерността. Вече не става дума да се излезе от света на традицията, за да се постигне модерната рационалност, а да се модернизира самата модерност¹, да се рациона-

лизира рационализацията, тоест фактически да се разрушат бюрократичните „архаизми“ и рутинности, да се сложи край на институционалните закостенелости и протекционистките спънки, да се разкрепости, приватизира, изостри конкуренцията. След волунтаризма на „светлото бъдеще“ идват мениджърският активизъм, екзалтацията от промяната, от реформата, от адаптацията, която е лишена от хоризонт на доверие и голямо историческо виждане. Навсякъде акцентът пада върху задължителното движение и хиперпромяната, разтоварена от всякаква утопична цел, продиктувана от изискването за ефикасност и необходимостта от оцеляване. В хипермодерността няма повече избор, няма друга алтернатива, освен да се развива и да се ускорява мобилността, за да не ни задмине „развитието“: култът към техницистичната модернизация взема връх над прославата на целите и идеалите. Колкото по-малко предвидимо е бъдещето, толкова повече човек трябва да е мобилен, гъвкав, реагиращ, готов за постоянна промяна, свръхмодерен, по-модерен от модерните през героичната епоха. Митологията на коренното прекъсване беше заместена от културата на по-бързото и винаги повечето: повече рентабилност, повече успех, повече гъвкавост, повече иновация². Остава да узнаем дали това означава наистина сляпа модернизация, техно-пазарен nihilизъм, процес, който се върти на празни обороти без цел и смисъл.

¹ Ulrich Beck, *La société du risque*, Paris, Aubier, 2001.

² Pierre-André Taguieff, *Résister au bougisme*, Paris, Mille et une nuits, 2001, pp. 75–85. Също Jean-Pierre Le Goff, *La barbarie douce*, Paris, La Découverte, 1999.

Модерността от втория вид¹ е тази, която, помирена със своите основни принципи (демокрацията, правата на човека, пазара), няма вероятен противоположен модел и не престава да възпроизвежда в своя ред предмодерните елементи, които някога са били изкоренявани. Модерността, от която излизаме, беше отрицаваща, свръхмодерността е интегрираща. Миналото вече не се разрушава, а се интегрира, преопределя в рамките на модерните логики на пазара, консумацията и индивидуалността. В мига, когато дори не-модерното разкрива своето първенстващо положение и функционира според един посттрадиционен процес, когато културата на миналото не е повече пречка за индивидуалистичната и пазарна модернизация, се появява една нова фаза на модерността. От „пост“ към „хипер“: постмодерността не ще да е била нищо друго освен стадий на преход, краткотраен момент. Този стадий вече не е нашият.

Толкова много сътресения, които ни приканват да разгледаме по-отблизо режима на социалното време, което управлява епохата. Миналото изплува отново на повърхността. Тревогите за бъдещето заместват мистиката на прогреса. Настоящото добива все по-голяма важност в резултат от развитието на финансовите пазари, електронните средства за информация, индивидуалистките нрави и свободното време. Навсякъде бързината на операциите и обмените се ускорява, времето не достига и става проблем, налагайки се в центъра на нови социални конфликти. Избрано време, гъвкави разписания, време за отдих, време на младите, на тре-

¹ Цикълът, който нарекох „втора индивидуалистична революция“, е анализиран в *L'ère du vide*, Paris, Gallimard, 1983.

тата и четвъртата възраст: хипермодерността умножи различаващите се темпоралности. На дерегулациите на неокapитализма отговаря една огромна дерегулация и индивидуализация на времето. Докато култът към настоящето показва все по-богато съдържание, въпросът е какви са точните очертания на това настояще и какви връзки поддържа то с другите времеви оси? Как в този контекст се артикулира отношението към бъдещето и миналото? В случая е подходящо да повдигнем отново въпроса за социалното време, тъй като то повече от всякога заслужава нашето питане. Целта на този текст е да надхвърли постмодерната тематика, да концептуализира наново задействалата се организация на времето.